

การสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกับชุมชนและการพัฒนาผู้ประกอบการจากฐาน
ทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

**Building a Participatory Network for the Development of Entrepreneurs
Based on Cultural Capital in Ban Pho District, Chachoengsao Province**

ธีระพงษ์ ทศวัฒน์,

ลักษณะพร โรจน์พิทักษ์กุล และ ลักคณา น้อยสว่าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Teerapong Tossawut,

Laksanaporn Kumdee and Lakhana Noisawang

Rajabhat Rajanagarindra University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Tteerapong10@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาระบบและกลไกความร่วมมือภาคีเครือข่ายในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงานการจากฐานทุนวัฒนธรรม และการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการในการวิจัย ได้แก่ ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม ศิลปินพื้นบ้าน จำนวน 30 ราย โดยเป็นผู้ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและผ่านกระบวนการเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตลอดโครงการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาภาคีเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนมีการดำเนินการจัดการพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและการหลอมรวมผู้คนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน อีกทั้งนำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของชุมชน โดยความร่วมมือในพื้นที่เป็นลักษณะการประสานงานของภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ดังเช่น การจัดงานแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำ การจัดพื้นที่ตลาดขายน้ำวัดสนามจันทร์ การให้ศิลปินท้องถิ่นได้มีเวทีแสดงในโรงเรียนและงานที่ชุมชนจัดขึ้น และความร่วมมือจากภายนอก ได้แก่ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) มีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้ประกอบการรุ่นใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านการเล่าเรื่อง (Storytelling) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) การสืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง (Performing arts) และการพัฒนาตลาดขายน้ำวัดสนามจันทร์ ให้กลายเป็นพื้นที่จำหน่ายสินค้าของชุมชน และศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

* วันที่รับบทความ : 13 กันยายน 2567; วันแก้ไขบทความ 26 กันยายน 2567; วันที่รับบทความ : 27 กันยายน 2567

Received: September 13 2024; Revised: September 26 2024; Accepted: September 27 2024

คำสำคัญ : การสร้างเครือข่าย, ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม, ทุนวัฒนธรรม

Abstract

This research aims to: 1) develop systems and mechanisms for collaboration among network partners in Ban Pho District, Chachoengsao Province, and 2) enhance cultural entrepreneurs towards the development of a creative economy in Ban Pho District, Chachoengsao Province. The study employs participatory action research to establish a network of partners utilizing cultural capital and to support the development of cultural entrepreneurs. The research focuses on 30 participants, including cultural entrepreneurs, cultural product producers, and local artists. These participants engaged in the research process, underwent a learning experience, and actively participated in activities throughout the project.

The research results found that the development of a community collaboration network involves managing the area to become a learning resource by using cultural capital as a tool to drive and integrate people in the community. In addition, cultural capital is used to develop community products. Local cooperation is in the form of coordination between the public sector and government agencies in organizing cultural activities, such as organizing the Luang Por Sothon water procession, organizing the Wat Sanam Chan floating market area, providing local artists with a stage to perform in schools and community events, and external cooperation, such as the Thailand Creative and Design Center (TCDC), participating in the development of new-generation entrepreneurs, product development through storytelling, organizing agro-tourism activities, passing on performing arts wisdom, and developing the Wat Sanam Chan floating market into a community product sales area and a center for community activities.

Keywords: Building Participatory Network; Entrepreneurship; Cultural Capital

บทนำ

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้าน วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม มีลุ่มน้ำบางปะกงไหลผ่านลงสู่ทะเลชายฝั่งทะเลตะวันออก (รายงานโครงการออกแบบรายละเอียดในการขุดลอกแม่น้ำสายหลัก ที่ลุ่มแม่น้ำภาคตะวันออก, 2563) ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชุมชนในแถบที่ราบลุ่มน้ำ โดยเฉพาะการทำกรเกษตรและเมื่อเข้าสู่ฤดูน้ำหลากแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีประสิทธิภาพสำหรับการระบายน้ำท่วมขังในพื้นที่ราบภาคตะวันออกลงสู่ทะเลอ่าวไทย จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ประชากรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ด้วยกัน คือ จีน เขมร ลาวและรามัญ โดยการเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอดีต ส่วนหนึ่งเข้ามาค้าขาย ส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนเข้ามา จึงมีพัฒนาการการดำรงอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมและพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน แต่กลุ่มชนเหล่านั้นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองไว้เป็นอย่างดี ซึ่งความสำคัญของการดำรงอยู่ของกลุ่มชนที่เข้มแข็งนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความหลากหลายทางด้าน

ศิลปวัฒนธรรมจัดว่าเป็น “สมบัติ” อันทรงค่าชิ้นหนึ่งของจังหวัดฉะเชิงเทรา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2542) ได้หล่อหลอมรวมกันเป็นวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ก่อเกิดภูมิปัญญา เพื่อการดำรงอยู่ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

การศึกษานิเวศวัฒนธรรมของอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นแนวคิดในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีชีวิต โดยอาศัยกรอบของทุนทางวัฒนธรรม และกรอบทางนิเวศวิทยา เป็นแนวคิดที่สำคัญในการศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญต่อ องค์ประกอบพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ (สุนันทา โอศิริ, 2562) เพื่อนำเอาทุนวัฒนธรรมไปต่อยอดสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน การศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ในการศึกษาทุนวัฒนธรรมของอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการศึกษาวิถีชีวิตผู้คนที่ย้ายถิ่นมาอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ การเลือกตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ การศึกษาแนวชายฝั่งแม่น้ำบางปะกงที่เป็นพื้นที่ป่าชายเลนยาวตลอดริมสองฝั่ง ซึ่งทำให้เห็นว่าอำเภอบ้านโพธิ์มีทุนทางทรัพยากรที่สำคัญ ได้แก่ โปธิ์ทะเล แสมขาว แสมดำ ปอทะเล โกงกางใบเล็ก และลำพู เป็นต้น ส่วนบริเวณชายฝั่งจะมีต้นจาก ดงจาก หรือเรียกว่า ป่าจาก ซึ่งมีความสำคัญต่อผู้คนบริเวณชายฝั่งเป็นอย่างมาก เพราะใช้ประโยชน์ต้นจากมาหลายชั่วอายุคน เช่น การนำมาประกอบอาหารคาว อาหารหวาน ใบห่อขนม งานสานหมวก ของเล่น ทำฝาบ้าน หลังคาบ้าน ไม้กวาด น้ำตาล และการใช้ย้อมผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ วิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับแม่น้ำบางปะกง ยังมีการประมงพื้นบ้าน เช่น การกางอวนรอเคย การพายเรือผีหลอก การทอดแห การปิดคลองการขุดปูทะเล การดักปูทะเล การดักปูแสม เป็นต้น

บริบทของพื้นที่ในการวิจัยอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วยพื้นที่ที่อยู่ติดริมแม่น้ำบางปะกงและมีความสัมพันธ์กันในเชิงมิติสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ โดนมีฐานทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สำคัญ ดังเช่นในอดีตเป็นแหล่งอุตสาหกรรมทางการเกษตร มีโรงหีบอ้อย โรงสีไฟเครื่องจักรไอน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้าน เรียกกันว่า โรงสีกลาง โรงสีล่าง หรือโรงสีพระยาสมุทร โรงสีทั้งสองแห่งแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ส่งไปยังกรุงเทพมหานคร และต่างประเทศ อีกทั้งชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีทำเลที่ตั้งติดแม่น้ำบางปะกง โดยมีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ที่มีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวกันในพื้นที่ตนเอง มีอาชีพทางการเกษตร การเลี้ยงกุ้งบ่อดิน การอาศัยทรัพยากรของป่าชายเลนที่สมบูรณ์ มีทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณบ้านท่าไฟไหม้ ตำบลคลองบ้านโพธิ์ เป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน จากฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ การตั้งกฎกติกาของชุมชนในการรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม อาทิ การจับสัตว์น้ำในแม่น้ำบางปะกงมีการ

กำหนดช่วงเวลาเพื่อให้เกิดการพักผ่อนของสิ่งมีชีวิต ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากต้นจากที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์มาจากรุ่นสู่รุ่น การใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้อื่น ๆ อาทิ ต้นรุ่ม ที่สามารถนำผลมาแปรรูปเป็นอาหารพื้นถิ่นได้

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีแห่หลวงพ่อพุทธโสธร พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่คู่บ้านคูเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา คือ ประเพณีแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำ ที่เกิดราว พ.ศ. 2434 โดยตำบลเดียวที่มีจุดต้อนรับขบวนแห่หลวงพ่อพุทธโสธร ทั้ง 2 แห่ง คือ จุดที่ 1 ทำน้ำวัดประศาสน์โสภณ (วัดบางกรูด) ทั้งนี้วัดนี้มีหลวงพ่อพุทธโสธรองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ประดิษฐานอย่างงามสง่า หันหน้าไปทางแม่น้ำบางปะกง และจุดที่ 2 ทำน้ำตลาดโรงสีล่าง นอกจากนี้ในอดีตคนจีนมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและประกอบอาชีพค้าขาย จึงมีการสร้างศาลเจ้า ให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการทำประเพณีและกิจกรรมร่วมกัน จึงได้มีการสร้างโรงเจ 2 แห่ง คือ โรงเจจิบบอกตัว (โรงสีกลาง) หมู่ที่ 1 และโรงเจฮกซิวตัว (โรงสีล่าง) หมู่ที่ 2 จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตำบลท่าพลับ ส่วนพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ มีวัดสนามจันทร์ ตลาดขายน้ำที่ให้ประชาชนในท้องถิ่น นำอาหาร ทรัพยากรท้องถิ่นมาจำหน่ายทุกวันอาทิตย์ มีตลาดเก่าสนามจันทร์ ที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดง และบทเพลงพื้นบ้าน ซึ่งคนในชุมชน เรียกว่า “หัวไม้” มีการเล่นกันตามบ้าน จนมีการเข้าเจ้าเข้าทรง ในพิธีกรรมการยกศาลเจ้า ศาลปู่ตา ศาลประจำบ้านต่าง ๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมานานกว่า 80 ปี ในพื้นที่ตำบลคลองบ้านโพธิ์ มีพื้นที่อยู่ในระบบนิเวศวิทยาเป็นพื้นที่ป่าชายเลน อุดมไปด้วยป่าจาก มีการสืบทอดภูมิปัญญา การนำเอาจากไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหาร ของใช้ และเครื่องแต่งกาย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

จากข้อมูลในข้างต้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีฐานทุนทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรและทุนวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ยังคงขาดในเรื่องของการรวบรวมข้อมูลและการพัฒนาเชิงรุกในด้านการประสานงานของเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ในการพัฒนาทุนวัฒนธรรม การยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนจากฐานทุนวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงให้เห็นถึงเครือข่ายด้านทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ ปัจจุบันผู้ประกอบการทุนวัฒนธรรมในชุมชนลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ EEC ที่เน้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงทำให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีทักษะฝีมือจำนวนมาก อีกทั้งผู้ประกอบการทุนวัฒนธรรมในชุมชนขาดการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ด้านเทคโนโลยี การตลาด และการยกระดับผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554) มาช่วยในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมของชุมชน ในด้านสินค้า ธุรกิจบริการ จะสร้างคุณค่ามูลค่า (Value Creation) การพัฒนาสินค้าและบริการด้วยการใช้อัตลักษณ์ให้เป็นจุดเด่น เช่น วัฒนธรรม ศิลปะ และวิถีชีวิตพื้นถิ่น ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอด

โดยผสมผสานกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นการขับเคลื่อนพื้นที่สู่เศรษฐกิจในรูปแบบเชิงคุณภาพและความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

จากหลักการ เหตุผลและความสำคัญของพื้นที่ คณะผู้วิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เห็นถึงความสำคัญของพัฒนาการทางพื้นที่ทางสังคม ในด้านการนำทุนทางวัฒนธรรม เพื่อออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม นำไปสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ สินค้า และการบริการด้วยฐานทุนวัฒนธรรม การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมรวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับนโยบาย และการพัฒนาของท้องถิ่น โดยบูรณาการการทำงานกับภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทราและภายนอก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา อาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิต การนำเอาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาต่อยอดในการพัฒนา สร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่ การสืบทอดทางวัฒนธรรมจะทำให้มีประโยชน์ไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนริมแม่น้ำ บางปะกง และมีส่วนสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐจะไปดำเนินการนโยบายที่สอดคล้องกับระเบียบเศรษฐกิจพิเศษ ภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor) ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบและกลไกความร่วมมือภาคีเครือข่ายในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อำเภอบ้านโพธิ์จังหวัด

ฉะเชิงเทรา

ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

การวิจัยส่วนนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทุนวัฒนธรรมร่วมกันกับภาคีเครือข่าย โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม นักเรียน/นักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิชาการในพื้นที่และเจ้าหน้าที่ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน จำนวน 20 ราย และผู้ประกอบการรุ่นใหม่ ได้แก่ คนคืนถิ่นคนรุ่นใหม่ ช่างฝีมือท้องถิ่น/ศิลปินพื้นบ้าน และผู้ประกอบการวัฒนธรรม จำนวน 30 ราย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก กลุ่มเป้าหมายจะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ และยังประกอบกิจการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

การใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการผลิตสินค้าและการแสดง รูปแบบในการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่

1. การสนทนากลุ่ม (Focus group) ในกลุ่มผู้เข้าอบรมดำเนินการในทุกขั้นตอนของการวิจัย โดยมีประเด็นหลักคือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน ผลของการเรียนรู้ร่วมกัน ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยและแนวทางการปรับปรุงกระบวนการวิจัยตลอดทั้งโครงการ

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ Key Informants ที่มีความรู้เกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมการผลิตสินค้า ศิลปะ วัฒนธรรม อาหาร การเกษตร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

3. เอกสารจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ แบบบันทึกส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกระบวนการ

4. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตการณ์ในการเก็บข้อมูลตลอดทุกกิจกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมวิจัย ท่าทาง ความรู้สึกนึกคิด การมีส่วนร่วมและประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ในส่วนของการพัฒนาผู้ประกอบการรุ่นใหม่กลุ่มเป้าหมายที่สำคัญได้แก่ คนคืนถิ่น/คนรุ่นใหม่ ช่างฝีมือท้องถิ่น/ศิลปินพื้นบ้าน และผู้ประกอบการวัฒนธรรม 3 ตำบล จำนวน 30 คน ที่จะเป็กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา การวิจัยส่วนนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเหมาะสม โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การประชุมพูดคุยชี้แจงเป้าหมายของโครงการ การดำเนินการวิจัย การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยอาศัยข้อมูลทุนวัฒนธรรมจากส่วนที่ 1-2 มาใช้ประโยชน์ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของพื้นที่

กระบวนการที่ 2 ทบทวนข้อมูลทุนวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เป็นลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อที่จะได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มันักวิจัย และยังเป็นกรสนับสนุนชุดข้อมูลในท้องถิ่น อีกทั้ง ยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจากทุกภาคส่วน ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นการนำเสนอข้อมูลจากภาคสนามย้อนกลับไปชุมชน ให้คนในชุมชนได้รับทราบถึงผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมมีอยู่ในปัจจุบัน สถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการวิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่องทางการตลาดที่จะส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนของสินค้าทางวัฒนธรรม และสรุปผลร่วมกัน

กระบวนการที่ 3 การเรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมชุมชนจากภายนอกโดยการออกไปศึกษาดูงานพื้นที่อื่นและนำมาสรุปถอดบทเรียนร่วมกัน

กระบวนการที่ 4 กิจกรรมกลุ่มถอดบทเรียนและการจัดทำแผนของการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนมีส่วนในการจัดทำแผนการประกอบธุรกิจ การทดลองผลิตภัณฑ์ การอบรม การพัฒนาสินค้า รวมถึงการประเมินผลผลิตของสินค้าตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์ การประเมินคุณค่าของผลิตภัณฑ์ การประเมินมูลค่า

กระบวนการที่ 5 การนำเอาสินค้าผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมออกขายยังตลาดภายในและภายนอกชุมชน โดยกลุ่มผู้ประกอบการเป็นผู้ขับเคลื่อนการขายสินค้า

โดยในแต่ละกระบวนการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทางคณะวิจัยได้มีการออกแบบวางแผนหัวข้อโจทย์ในการทำงานแต่ละหัวข้ออย่างเป็นระบบ รวมถึงกิจกรรมที่จะใช้เครื่องมือ/วิธีการสำหรับแต่ละกิจกรรม และในการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจะใช้ผลของการวิเคราะห์และประเมินกระบวนการซึ่งเป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมแต่ละรอบ มาใช้เป็นข้อมูลร่วมในการออกแบบวางแผน รวมถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของกระบวนการอบรม

ส่วนด้านการดำเนินการจัดการกระบวนการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยดำเนินการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าอบรมตามหัวข้อและเนื้อหาที่ได้ออกแบบมา ในขณะเดียวกันก็พร้อมยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนรายละเอียดการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง โดยพยายามรักษาทิศทางการทำงานที่ยังต่อบัณฑิตประสงค์ของการวิจัยเป็นหลัก และมีการวิเคราะห์และประเมินผลโดยคณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยได้มีการแบ่งปันข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้ทั้งหมดจากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จากนั้น จึงนำมาวิเคราะห์ในส่วนข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ รวมถึงนำหน้าในการตอบโจทย์ของการวิจัยที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ อีกทั้ง ยังเอามาประเมินประสิทธิผลของตัวกระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือและกิจกรรมที่ใช้ว่ามีความเหมาะสมในการตอบโจทย์วัตถุประสงค์การวิจัยได้มากน้อยเพียงไร เพื่อตกผลึกเป็นข้อค้นพบใหม่ ๆ สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการวิจัยขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

อาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยจากข้อมูลที่ได้ทั้งหมด เพื่อค้นหาสาระความหมายของสถานการณ์ภายนอกและปรากฏการณ์ภายใน นำเสนอให้เห็นพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปของการดำเนินการในแต่ละรอบ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับ

1. กระบวนการเรียนรู้ (องค์ประกอบของตัวกระบวนการ คุณสมบัติของกระบวนการ รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีผลเกี่ยวข้อง) ที่มีความเหมาะสมต่อการบ่มเพาะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน
2. การเปลี่ยนแปลงและคุณสมบัติทักษะและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในตัวผู้เข้าอบรมภายหลังกระบวนการเรียนรู้ สู่ความเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

3. ผลการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้เข้าอบรมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่จะสามารถสร้างเสริมความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้แก่กลุ่มแม่น้ำบางปะกง รวมถึงตัวแผนที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาขึ้น

ผลการวิจัย

การพัฒนาระบบและกลไกความร่วมมือภาคีเครือข่ายในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

การพัฒนาภาคีเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนการดำเนินการในรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานราชการ สถานศึกษา ผู้นำชุมชนผู้นำหน่วยงานการปกครองท้องถิ่น และเครือข่ายภายนอกพื้นที่เพื่อร่วมกันพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของพื้นที่สู่การเพิ่มมูลค่าผ่านกระบวนการของความร่วมมือกัน การดำเนินการที่สำคัญมีการกำหนดกลไกจากภายในมหาวิทยาลัยในการสร้างเครือข่ายของกลุ่มนักวิจัยในการดำเนินงาน มีการกำหนดแผนงานการดำเนินงานที่ชัดเจนร่วมกันกำหนดแนวทางการสร้างเครือข่ายในพื้นที่ และภายนอกพื้นที่การสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่นใน ในการแลกเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ผ่านกลไกการทำงานในรูปแบบการจัดการพื้นที่ผ่านฐานทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยมีหน่วยงานร่วม ดังนี้

อำเภอบ้านโพธิ์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ ตำบลท่าพลับโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลคลองบ้านโพธิ์สภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านโพธิ์พัฒนาชุมชนอำเภอบ้านโพธิ์ เกษตรอำเภอบ้านโพธิ์ ภาคีเครือข่ายกลุ่มผู้ประกอบการภายในอำเภอบ้านโพธิ์ และภาคีเครือข่ายภายนอก ได้แก่ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thailand Creative & Design Center : TCDC) รูปแบบของการทำงานกับภาคีเครือข่าย

โดยมีการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทั้งในด้านการประสานงาน การดำเนินงานในพื้นที่ร่วมกัน อาทิการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการพัฒนาผู้ประกอบการร่วมกับศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thailand Creative & Design Center : TCDC) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ข้อมูลชุมชน การประชุมเพื่อรายงานผลการดำเนินการวิจัยให้ภาคีเครือข่ายในพื้นที่รับทราบและเป็นการทบทวนข้อมูลต่าง ๆ การจัดพิธีกรรมการไหว้ศาลเจ้าพ่อโหรา ประเพณีแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำ เป็นต้น

การพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อำเภอบ้านโพธิ์จังหวัดฉะเชิงเทรา

การพัฒนาผู้ประกอบการรุ่นใหม่โดยใช้ทุนวัฒนธรรม การพัฒนาผู้ประกอบการผ่านรูปแบบของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเล่าเรื่อง (Storytelling) การพัฒนาตลาดสินค้าชุมชน และการพัฒนาเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญา การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นจาก ได้แก่ พุดดั่งลูกจากลูกจากลอยแก้ว เสื่อมดย้อมจากไหมงจาก การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากแม่น้ำบางปะกง ได้แก่ ปูดองเค็ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ขนมใช้หน้าแตก

การพัฒนาการเล่าเรื่อง (Storytelling) บ้านสวนเมล่อนอำเภอบ้านโพธิ์ เพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง (Performing arts) คณะวงหัวไม้ หรือนายไม้ ด้านการพัฒนาตลาดสินค้าชุมชนผ่านรูปแบบการจัดการตลาด ริมแม่น้ำบางปะกง ในชื่อตลาดขายน้ำวัดสนามจันทร์เป็นพื้นที่การซื้อขายสินค้าชุมชนที่มีการเปิดการจำหน่ายสินค้าทุกเช้าวันอาทิตย์

การดำเนินงานร่วมกันในการพัฒนาชุมชนโดยเริ่มต้นจากเครือข่ายองค์กรภายในชุมชนที่มีการรวมตัวกันทำกิจกรรม ณ บ้านสวนเมล่อน และใช้เป็นสถานที่ในการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในด้านของการพัฒนาสมาชิกในกลุ่มร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเองที่เป็นผลจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน เช่น จากการศึกษาสมาชิกในบ้านสวนเมล่อนมีการตื่นตัวในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องในด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้เกิดการปรับปรุงเตรียมความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การปรับปรุงคุณภาพของสินค้า การส่งเสริมการขาย การตลาดที่เผยแพร่ไปยังสังคมภายนอก และการจัดทำโฆษณาของบ้านสวนเมล่อนเองลงในโลกโซเชียล

ผลที่เกิดจากการพัฒนาทำให้เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และในพื้นที่อื่นที่นำเอาสินค้าและอาหารมาฝากขาย และให้การสนับสนุน เป็นวิทยากรอบรมให้แก่ผู้ที่มาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกเมล่อน การทำเกษตรสมัยใหม่ การรวมกลุ่ม Young Smart Farmer และการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนได้เข้ามาศึกษาอาชีพและทักษะด้านการเกษตร เพื่อที่จะได้นำไปต่อยอดใช้ในชุมชนอื่นๆที่ สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน การพัฒนาผู้ประกอบการรุ่นใหม่ทำให้ได้แก่นำของพื้นที่ คือ คุณปศุณา บุญก่อเกื้อ (พี่แก้ว) ผู้จัดการบ้านสวนเมล่อน เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยและนับว่าเป็น นวัตกรรมทางสังคมที่นำเอาความรู้ที่ได้จากโครงการวิจัยและการทำงานร่วมกับโครงการได้นำไปพัฒนาต่อยอดในเรื่องของการทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของสวนเมล่อน การส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่ได้นำผลิตภัณฑ์บ้านสวนเมล่อนไปขายตามงานต่าง ๆ เช่น งานคอนเสิร์ต สายแคมป์ปิ้ง งานกาชาดจังหวัดฉะเชิงเทรา และงานอีเวนต์ต่าง ๆ ที่จังหวัดได้จัดขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับผู้ที่สนใจโดยไม่ได้จำกัดในเฉพาะพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์เท่านั้น แต่เปิดให้นักศึกษาได้เข้าไปเรียนรู้ในการทำน้ำปั่นเมล่อน ทำไวน์เมล่อนอีกด้วย

ส่วนผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน ในด้านการละเล่นหัวไม้เป็นทั้งภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่นทั้งด้านการออกแบบสร้างเครื่องดนตรีการเลือกใช้วัสดุที่พึงหาได้ การสืบทอด เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ต้องใช้หัวไม้ไปร้องเล่น รวมถึงการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่นหลังจากการปลูกข้าวทำนา ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปตามการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาการตีกลองหัวไม้ทางคณะวิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการสืบทอดมรดกทางภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นทางวัฒนธรรม โดยได้ร่วมมือกับโรงเรียนในอำเภอบ้านโพธิ์ ที่มีชมรมดนตรีไทยในการที่ให้ “คณะวงหัวไม้ (นายไม้)” ได้เข้าไปสอนในโรงเรียนและทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนที่มีความสนใจการเล่นดนตรีกลองหัวไม้ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนและมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมวงดนตรีท้องถิ่นเอาไว้ ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสนใจอยากที่จะเรียนรู้การตีกลองหัวไม้

ตารางสรุปแนวทางการยกระดับทุนวัฒนธรรมและการพัฒนาผู้ประกอบการจากฐานทุนวัฒนธรรม

ทุนวัฒนธรรม	ทุนวัฒนธรรมที่ได้รับการพัฒนา	การดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
ด้านอาหาร 1. ขนมไข่น้ำแตก	การพัฒนากลุ่มขนมไข่น้ำแตกเป็นการพัฒนาโดยการนำเอาทุนความรู้ด้านอาหารที่มีอยู่ในชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบ การผลิตให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ในการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ลูกจาก เมล่อน ทอหีบ	การพัฒนาผลิตภัณฑ์ขนมไข่น้ำแตกลองทำสูตรใหม่โดยกลุ่มแม่บ้านขนมไข่น้ำแตกเป็นผู้คิดค้นร่วมกับสวนเมล่อนที่มีวัตถุดิบที่สำคัญอยู่แล้วทำให้ได้ขนมไข่น้ำแตกที่มีรสชาติที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น เช่น ขนมไข่ รสเมล่อน ขนมไข่ ไล่ลูกจาก	กระบวนการในการทำงานร่วมกับชุมชนจะเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นทั้งในเรื่องของขนาดกล่องบรรจุภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า
ด้านพื้นที่ทางเศรษฐกิจ บ้านสวนเมล่อน	การพัฒนาพื้นที่บ้านสวนเมล่อนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของคนในชุมชนท่าพลับ เป็นการสร้างมูลค่าจากทุนวัฒนธรรมด้านอาหารเกษตรในท้องถิ่นนำเอามาแปรรูปในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และการทำเรื่องของประวัติของสวนเมล่อนให้มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นด้านเกษตร	การใช้เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินกิจกรรมทางคณะวิจัยได้ให้คำแนะนำ รวมถึงการถ่ายทำวิดีโอคนในการประชาสัมพันธ์พื้นที่บ้านสวนเมล่อน และการให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนในการเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกับชุมชน ให้คำแนะนำในการพัฒนาเชิงพื้นที่และการเขียนประวัติของบ้านสวนเมล่อน	บ้านสวนเมล่อนเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของตำบลท่าพลับและเปิดโอกาสให้คนที่อยู่ชุมชนภายนอกได้นำเอาสินค้าเกษตรที่มีอยู่มาขายและเป็นจุดในการรับบริการกระจายสินค้า รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรภายในชุมชนในการทำกิจกรรม การมีช่อง YouTube ของตนเองในอนาคต
ด้านศิลปะการแสดง 1. วงดนตรีหัวไม้ (นายไม้)	การพัฒนาการตีกลองหัวไม้ ทางคณะวิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรม โดยได้ร่วมมือกับโรงเรียนในอำเภอบ้านโพธิ์ ที่มีชมรมดนตรีไทยในการที่ให้ “วงดนตรีหัวไม้ (นายไม้)” ได้เข้าไปสอนในโรงเรียนและทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนที่มีความสนใจในการเล่นดนตรีกลองหัวไม้	การสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดการเรียนรู้ศิลปะ การแสดงและการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม แก่เยาวชนในอำเภอบ้านโพธิ์	การนำเสนอบทเพลงและการตีกลองหัวไม้ผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ Facebook YouTube ทำบันทึกการแสดง

ทุนวัฒนธรรม	ทุนวัฒนธรรมที่ได้รับการพัฒนา	การดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น 1. อาหารป่าจาก 2. อาหารจากต้นรุ่ม 3. ผ้าย้อมสีเปลือกลูกจาก	การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากชุมชนได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2 ชนิด ที่ได้จากต้นจากและต้นรุ่ม โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนคลองบ้านโพธิ์ เป็นการพัฒนาด้านอาหารในการแปรรูปให้กลายเป็นขนมและอาหารเฉพาะของพื้นที่คลองบ้านโพธิ์	การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นจาก จะเป็นการพัฒนาโดยการนำเอาต้นจากและส่วนอื่น ๆ ของจากมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นในการแปรรูปให้กลายเป็นสินค้าที่หลากหลาย	ได้อาหารจากต้นจาก ได้แก่ เสื่อย้อมสีจากไหมงจากแกงหน่อจาก ขนมาจาก และน้ำพริกดอกจาก ส่วนอาหารจากต้นรุ่ม ได้แก่ รุ่มป๊อป น้ำลำไยลูกรุ่ม

แนวทางในการดำเนินงานของคณะวิจัยมีแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม จะให้คนในแต่ละพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละกลุ่มตามความถนัดและความสนใจของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ และให้ความรู้เกี่ยวกับการต่อยอด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสินค้าและบริการที่สามารถนำไปใช้ได้ในด้านเศรษฐกิจ การสร้างคุณค่าทางสังคม การเพิ่มมูลค่าของสินค้า โดยจะเริ่มต้นจากลูกหลานของผู้ประกอบการเดิมในชุมชนให้เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมหลัก แล้วจึงให้มีการต่อยอดชักชวนผู้ที่สนใจที่อยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์และนอกพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการด้วย โดยจะอาศัยภาคีเครือข่ายที่จะเข้ามาร่วมในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการต่อยอดและการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาระบบและกลไกความร่วมมือภาคีเครือข่ายในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทราพบว่า ภาคีเครือข่ายชุมชนที่จะให้ความร่วมมือพัฒนาเชิงพื้นที่โดยการใช้ฐานทุนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงผู้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ ซึ่งแต่ละภาคีเครือข่ายจะสนับสนุนกิจกรรมตามความถนัดของตนเอง และมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป โดยมีภาคีเครือข่ายที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอบ้านโพธิ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ ตำบลท่าพลับโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลคลองบ้านโพธิ์ มีบทบาทหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกสถานที่ในการดำเนินกิจกรรม การประชุม การให้ความรู้กับชุมชนด้านกระบวนการพัฒนา การเป็นตัวกลางคอยประสานการทำงานระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับเครือข่ายการทำงานภายนอกชุมชน ด้านสภาพวัฒนธรรมอำเภอบ้านโพธิ์มีบทบาทหน้าที่ในการติดตามผลการดำเนินงานกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากทุนวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การวางแผนโครงการ การ

นำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนไปประชาสัมพันธ์และการขับเคลื่อนงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทุนวัฒนธรรม พัฒนาชุมชนอำเภอบ้านโพธิ์ เกษตรอำเภอบ้านโพธิ์ มีหน้าที่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ประกอบการภายใน อำเภอบ้านโพธิ์และประสานงานกับผู้ประกอบการในชุมชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย และภาคี เครือข่ายภายนอก ได้แก่ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thailand Creative & Design Center : TCDC) มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากฐานทุนทาง วัฒนธรรมและการต่อยอดสินค้าที่ผลิตจากวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ส่วนมหาวิทยาลัยในพื้นที่มีบทบาทในการเก็บข้อมูลชุมชน การเป็นสื่อกลางในการประสานงานความร่วมมือ การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของ ภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทการทำงานที่แตกต่างกันไม่ใช่ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน แต่ จะต้องมีการมีหน่วยงานที่จะเป็นส่วนกลางในการประสานการทำงานในระดับพื้นที่และมีการดำเนินงานอย่าง ต่อเนื่อง จะทำให้ชุมชนประสบผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่างๆและแต่ละเครือข่ายจะได้มีบทบาทในการ งานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาชุมชนในมิติอื่นๆต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชพล แยมกลีบ ที่ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนศิลปวัฒนธรรม กรณีวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วิถีคน ปลายบาง จังหวัดนนทบุรี พบว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจะต้องพยายามนำเอาศักยภาพของมรดก ทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ ผ่านกระบวนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เป็นทั้งการสร้าง พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ตลอดจนการสร้างระบบ เศรษฐกิจที่มีทั้งความสร้างสรรค์และยั่งยืนในอนาคต โดยอาศัยกำลังจากคนในชุมชนเป็นสำคัญ หนุนเสริมด้วย ภาคีเครือข่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ภาคเอกชน ภาครัฐบาล ภาคการศึกษา (สถาบันอุดมศึกษา) เพื่อเป้าหมาย สูงสุดคือการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นและยั่งยืน (รัชพล แยมกลีบ, 2563)

2. การพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อำเภอบ้านโพธิ์จังหวัด ฉะเชิงเทรา พบว่า การพัฒนาผู้ประกอบการรุ่นใหม่โดยใช้ทุนวัฒนธรรม เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านการ เล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อบอกถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การพัฒนาตลาดสินค้าชุมชน เพื่อให้เกิดศูนย์กลางของการค้าและให้ชุมชนได้มีพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์สินค้าจาก วัฒนธรรมชุมชน พื้นที่ที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ให้กับชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันบริเวณตลาดชาวน้ำวัดสนามจันทร์ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) โดยบ้านสวนเมล่อน การพัฒนาพื้นที่บ้านสวนเมล่อนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและ ศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของคนในชุมชนท่าพลับ เป็นการสร้างมูลค่าจากทุนวัฒนธรรมด้านอาหารเกษตร ในท้องถิ่นนำเอามาแปรรูปในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และการทำเรื่องของประวัติของสวนเมล่อนให้มีความ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นด้านเกษตรและการพัฒนาเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญา ด้านศิลปะการแสดง (Performing arts) คณะวงหัวไม้ หรือนายไม้ ผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นที่สนใจ

ศึกษาดนตรีพื้นบ้าน และการให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการบรรเลงเพลง การออกไปแสดงตามสถานที่ต่างๆเพื่อซึมซับประสบการณ์ในการแสดง อีกทั้งการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมในเวทีต่างๆ การรับฟังความคิดเห็น การปฏิบัติ การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม การบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม การเพิ่มพูนองค์ความรู้ในมิติทางวัฒนธรรม การเข้าใจการสร้างสรรค์ วัตถุประสงค์ของชุมชน และการบริการผู้ที่มาท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีทุนวัฒนธรรมเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชน และการประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นก่อนและคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ จึงทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปในชุมชน โดยสอดคล้องกับงานวิจัย ชีรพงษ์ บุญรักษาและคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่องสมรรถนะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21 ที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสมรรถนะที่โดดเด่น จำนวน 9 สมรรถนะ ได้แก่ ด้านลูกค้า ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ การเงิน ทรัพยากรมนุษย์ การออกแบบนวัตกรรม การผลิตและการบริการ การสื่อสารคุณค่าและการบริหารจัดการธุรกิจและภาวะผู้นำ เช่น ความรอบรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเข้าใจในความต้องการของลูกค้าแต่ละกลุ่ม เป็นต้น อีกทั้งผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมจะต้องอาศัยความเพียรพยายาม การลองถูกลองผิดและความกล้าเปลี่ยนแปลงทั้งที่มีโอกาสล้มเหลวอดทนอดกลั้นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ต้องมีความคิดที่ใช้เป็นพลังใจ ผวนกับ ความคิดที่ใช้สร้างความเข้าใจ คือ การคิดวิเคราะห์เพื่อพัฒนาสินค้าและบริการอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้เพื่อแก้ไขข้อจำกัดของสินค้าและบริการ เป็นต้น (บุญรักษา ชีรพงษ์, ดวงกุ่มเมศ นันทิยา, และ เตชะวงศ์เสถียร กรณฺณ์, 2563)

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “แม่น้ำบางปะกง : ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา” หน่วยงานสนับสนุนกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ประจำปีงบประมาณ 2565 สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการวิจัย ขอขอบคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ที่ให้คำแนะนำในการดำเนินโครงการและให้ข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพต่อการดำเนินโครงการวิจัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงาน บพท. ที่ให้คำแนะนำในการดำเนินโครงการวิจัย และขอบคุณ เครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในอำเภอบ้านโพธิ์ ที่ได้ให้โอกาสคณะวิจัยได้ลงชุมชนเพื่อศึกษาและเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอบถามความคิดเห็นโดยได้รับความร่วมมือในข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อโครงการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการวิจัยในประเด็นของการยกระดับของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน และการส่งเสริมการตลาดในการขายสินค้า
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการศึกษาประเด็นของการนำเอา ทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชนและสภาวัฒนธรรม จะต้องดำเนินการในเรื่องของการสร้างคุณค่าร่วมทางวัฒนธรรมโดยใช้งานเทศกาลของชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและ ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น
2. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรมีการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural space) ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์พร้อมระบบการบริการและการจัดการผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนการสร้างเยาวชนในชุมชนเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม และการประสานงานการทำงานร่วมกับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และชุมชนต้องมีการสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านรูปแบบของการจัดเทศกาลประจำปีของชุมชนแบบมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

- รายงานโครงการออกแบบรายละเอียดในการขุดลอกแม่น้ำสายหลัก ที่ลุ่มแม่น้ำภาคตะวันออก 4 ลุ่มน้ำ ที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี บางปะกง โตนเลสาป ชายฝั่งตะวันออก. (2563). *กรมเจ้าท่า*. กระทรวงคมนาคม. เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- แย้มกลีบ รัชพล. (2563). การพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปวัฒนธรรม กรณีวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วิถีคนปลายบาง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 9 (2), 300-308.
- บุญรักษา อีรพงษ์, ดวงกุ่มเมศ นันทิยา และ เตชะวงศ์เสถียร กรณวัฒน์. (2563). สมรรถนะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21. *Journal of Business, Innovation and Sustainability (JBIS)*. 16 (1), 143-62.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564)*.